

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (пети състав)

24 ноември 2022 година *

„Преюдициално запитване — Член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз — Ефективна съдебна защита — Национално процесуално правило, предвиждащо, че жалба, с която се оспорва съответствието на национална разпоредба с правото на Съюза, става безпредметна, ако разпоредбата бъде отменена с последваща норма в хода на производството“

По дело C-289/21

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Административен съд София-град (България) с определение от 5 април 2021 г., постъпило в Съда на 5 май 2021 г., в рамките на производство по дело

IG

срещу

Върховен административен съд

СЪДЪТ (пети състав),

състоящ се от: E. Regan, председател на състава, D. Gratsias (докладчик), M. Ilešič, I. Jarukaitis и Z. Csehi, съдии,

генерален адвокат: M. Campos Sánchez-Bordona,

секретар: P. Стефанова-Камишева, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 6 април 2022 г.,

като има предвид становищата, представени:

- за IG, от Г. Черничерска и А. Славчев, адвокати,
- за Върховния административен съд, от А. Адамова-Петкова, Т. Куцарова-Христова и М. Семов,
- за полското правителство, от В. Majczyna, в качеството на представител,

* Език на производството: български.

– за Европейската комисия, от F. Erlbacher и Г. Колева, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 16 юни 2022 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“).
- 2 Запитването е отправено в рамките на спор между IG и Върховния административен съд (България) относно обезщетение за вредите, които IG твърди, че е претърпял в резултат на решение на този национален съд, с което се установява, че подадената от IG жалба срещу национална подзаконова разпоредба е станала безпредметна вследствие на изменението на оспорваната разпоредба.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 Съгласно член 9 („Отчитане“) от Директива 2012/27/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година относно енергийната ефективност, за изменение на директиви 2009/125/ЕО и 2010/30/ЕС и за отмяна на директиви 2004/8/ЕО и 2006/32/ЕО (ОВ L 315, 2012 г., стр. 1 и поправка в ОВ L 71, 2014 г., стр. 24):

„1. Държавите членки гарантират, че доколкото това е технически осъществимо, финансово обосновано и пропорционално спрямо потенциалните икономии на енергия, при крайните клиенти за електроенергия, природен газ, районно топлоснабдяване, районно охлаждане и гореща вода за битови нужди се осигуряват индивидуални измервателни уреди на конкурентни цени, които точно отразяват действителното енергопотребление на крайния клиент и дават информация за реалния период на потребление.

Такъв индивидуален измервателен уред на конкурентна цена се осигурява, когато:

- a) се подменя съществуващ уред, освен в случаите, когато това е технически невъзможно или нерентабилно по отношение на очакваните потенциални икономии в дългосрочен план;
- б) се прави свързване на нова сграда или основен ремонт на съществуваща сграда, както е посочено в Директива 2010/31/ЕС [на Европейския парламент и на Съвета от 19 май 2010 година относно енергийните характеристики на сградите (ОВ L 153, 2010 г., стр. 13)].

[...]

3. [...]

Когато многофамилните сгради се снабдяват от районна отоплителна или охладителна система или когато за такива сгради преобладават собствени, общи за сградата отоплителни или охладителни системи, с цел осигуряване на прозрачност и точност на отчитането на индивидуалното потребление държавите членки могат да въведат прозрачни правила за разпределение на разходите за потреблението на топлинна енергия или топла вода в такива сгради. Когато е целесъобразно, тези правила включват насоки за начина на разпределяне на разходите за топлинна енергия и/или топла вода, както следва:

- а) топла вода за битови нужди;
  - б) топлинна енергия, отдавана от сградната инсталация и с цел отопление на общите помещения (когато стълбищата и коридорите са оборудвани с радиатори);
  - в) с цел отопляване на апартаментите“.
- 4 Видно от заглавието му, член 10 от тази директива се отнася до „[и]нформация[та] за фактурирането“.

Българското право

Закон за енергетиката

- 5 Член 155 от Закона за енергетиката (ДВ, бр. 107 от 9 декември 2003 г.) в редакцията му, приложима към спора в главното производство, предвижда:

„(1) [...] Клиентите на топлинна енергия в сграда — етажна собственост, заплащат консумираната топлинна енергия по един от следните избрани от тях начини:

1. [...] на 11 равни месечни вноски и една изравнителна вноска;
2. на месечни вноски, определени по прогнозна консумация за сградата, и една изравнителна вноска;
3. по реална месечна консумация.

(2) [...] Топлопреносното предприятие или доставчикът на топлинна енергия фактурира консумираното количество топлинна енергия въз основа на действителното потребление най-малко веднъж годишно.

(3) [...] Правилата за определяне на прогнозната консумация и изравняването на сумите за действително консумираното количество топлинна енергия за всеки отделен клиент се определят с [наредба] [...]“.

Наредба за топлоснабдяването

- 6 Съгласно член 61, алинея 1 от Наредба № 16-334 от 6 април 2007 г. за топлоснабдяването (ДВ, бр. 34 от 24 април 2007 г.) в редакцията, приложима към спора в главното производство (наричана по-нататък „Наредбата за топлоснабдяването“):

„[...] Дяловото разпределение на топлинната енергия между клиентите в сграда — етажна собственост, се извършва [...] при спазване изискванията на тази наредба и приложението към нея“.

- 7 Приложението към Наредбата за топлоснабдяването съдържа методика за дялово разпределение на топлинната енергия в сгради — етажна собственост.

Административнопроцесуален кодекс

- 8 Член 156 от Административнопроцесуалния кодекс (ДВ, бр. 30 от 11 април 2006 г.) в редакцията му, приложима към спора в главното производство (наричан по-нататък „Административнопроцесуалният кодекс“), гласи:

„(1) [...] [С]ъс съгласието на останалите ответници и на заинтересованите страни, за които оспореният акт е благоприятен, административният орган може да оттегли изцяло или частично оспорения акт или да издаде акта, чието издаване е отказал.“

(2) За оттегляне на акта след първото по делото заседание е необходимо съгласие и от оспорващия.

(3) Оттегленият акт може да бъде издаден повторно само при нови обстоятелства.

(4) Когато с оспорването е съединен и иск за обезщетение, производството по него продължава“.

- 9 Член 187 от Административнопроцесуалния кодекс предвижда:

„(1) Подзаконовите нормативни актове могат да бъдат оспорени без ограничение във времето.“

(2) Последващо оспорване на подзаконов нормативен акт на същото основание е недопустимо“.

- 10 Член 195 от този кодекс гласи:

„(1) Подзаконовият нормативен акт се смята за отменен от деня на влизането в сила на съдебното решение.“

(2) Правните последици, възникнали от подзаконов нормативен акт, който е обявен за нищожен или е отменен като унищожавем, се уреждат служебно от компетентния орган в срок не по-дълъг от три месеца от влизането в сила на съдебното решение“.

11 Съгласно член 204, алинея 3 от посочения кодекс, когато вредите са причинени от оттеглен административен акт, незаконосъобразността на акта се установява от съда, пред който е предявен искът за обезщетение.

12 Член 221, алинея 4 от същия кодекс има следния текст:

„Когато административният орган със съгласието на останалите ответници оттегли административния акт или издаде акта, чието издаване е отказал, Върховният административен съд обезсилва постановеното по този акт или отказ съдебно решение като недопустимо и прекратява делото“.

Закон за отговорността на държавата и общините за вреди

13 Член 1 от Закона за отговорността на държавата и общините за вреди (ДВ, бр. 60 от 5 август 1988 г.) предвижда:

„1. [...] Държавата и общините отговарят за вредите, причинени на граждани и юридически лица от незаконосъобразни актове, действия или бездействия на техни органи и длъжностни лица при или по повод изпълнение на административна дейност [...].

2. [...] Исковете по ал. 1 се разглеждат по реда, установен в Административнопроцесуалния кодекс [...]“.

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

14 IG подава жалба пред Върховния административен съд срещу точка 6.1.1 от приложението към Наредбата за топлоснабдяването (наричана по-нататък „разглежданата национална разпоредба“).

15 С решение от 13 април 2018 г. тричленен състав на Върховния административен съд уважава жалбата и отменя разглежданата национална разпоредба, тъй като тя не позволява да се постигне целта, предвидена в членове 9 и 10 от Директива 2012/27, транспонирани в българското право в член 155, алинея 2 от Закона за енергетиката (в приложимата към спора в главното производство редакция), да се гарантира, че фактурирането на топлинната енергия се извършва въз основа на действителното потребление.

16 Министърът на енергетиката (България) обжалва посоченото в предходната точка решение пред петчленен състав на Върховния административен съд.

17 С наредба, обнародвана в Държавен вестник на 20 септември 2019 г., българският законодател изменя разглежданата национална разпоредба.

18 С решение от 11 февруари 2020 г. петчленният състав на Върховния административен съд установява, че разглежданата национална разпоредба е изменена с последваща норма, уреждаща същите обществени отношения. Ето защо тази юрисдикция обезсилва решението от 13 април 2018 г. и приема, че предметът на отнесения до нея спор е отпаднал. Според посочената юрисдикция в българското право оспорването на подзаконовите нормативни актове е без ограничение във времето, но се отнася само към

действащите нормативни актове, а не към отменени или изменени такива, които вече не са част от действащото право към момента на произнасяне по същество от съда. Това решение от 11 февруари 2020 г. е окончателно.

- 19 При това положение IG предявява пред запитващата юрисдикция — Административен съд София-град (България), иск срещу Върховния административен съд за обезщетение за имуществените и неимуществените вреди, които според него са му причинени с решението от 11 февруари 2020 г. на последния съд. В подкрепа на иска си той изтъква, че с това решение Върховният административен съд е приел, че разглежданата национална разпоредба е била в сила и е пораждала правни последици за периода от завеждането на жалбата до отмяната на тази разпоредба с последваща норма. Според IG по този начин той е бил лишен от правото си на ефективна съдебна защита, гарантирано в член 47 от Хартата, както и от правото да се ползва от прилагането на принципите на ефективност и равностойност. Освен това той оспорва практиката на Върховния административен съд, съгласно която изменението на един подзаконов акт е равнозначно на неговото оттегляне.
- 20 От своя страна Върховният административен съд изтъква, че решение като неговото от 11 февруари 2020 г., с което се установява отпадане на предмета на оспорване, не изключва възможността по отношение на съответния акт да бъде упражнен контрол за законосъобразност. Всъщност било възможно да се приложи член 204, алинея 3 от Административнопроцесуалния кодекс, съгласно който, когато вредите са причинени от оттеглен административен акт, незаконосъобразността на акта се установява от съда, пред който е предявен искът за обезщетение. Следователно правото на IG на ефективна съдебна защита било гарантирано, доколкото той можел да иска обезщетение за вредите, които твърди, че е претърпял поради приемането на разглежданата национална разпоредба.
- 21 Запитващата юрисдикция посочва, че ѝ е необходимо тълкуване на член 47 от Хартата, за да се произнесе по спора, с който е сезирана. По-специално тази юрисдикция поставя въпроса дали изменението на разпоредба от национален подзаконов акт, за която преди изменението е налице произнасяне на съд, че противоречи на правото на Съюза, освобождава съда, който трябва да осъществи контрол върху това произнасяне, от задължението да прецени съответствието с правото на Съюза на посочената разпоредба в редакцията ѝ, действала до изменението. Според нея следва също да се уточни дали приемането при такива обстоятелства на въпросната национална разпоредба за оттеглена позволява да се заключи, че правният субект, който е оспорил законосъобразността ѝ преди оттеглянето, е имал ефективно правно средство за защита пред съд, както и дали представлява такова средство предвидената в националното право възможност преценката на съответствието с правото на Съюза на тази национална разпоредба да се извършва само във връзка с иск за обезщетение за претърпените от този правен субект вреди вследствие на приемането на посочената национална разпоредба. Запитващата юрисдикция посочва, че изпитва съмнения в това отношение, тъй като действалата до изменението разпоредба продължава да урежда правоотношенията, възникнали през периода на действието ѝ, докато оттегленият административен акт не поражда никакви правни последици.

- 22 При тези обстоятелства Административен съд София-град решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:
- „1) Изменението на разпоредба от нормативен акт на националното право, за която преди изменението е налице произнасяне на въззивен съд, че противоречи на действаща норма на европейското право, освобождава ли касационната инстанция от задължението да изследва действалата до изменението разпоредба, респ. от преценката дали същата съответства на ПЕС?
  - 2) Приемането на въпросната разпоредба за оттеглена представлява ли ефективно правно средство за защита пред съд на права и свободи, гарантирани от правото на Съюза (в случая от чл. 9 и 10 от Директива 2012/27/ЕС), респ. представлява ли такова средство предвидената в националното право възможност преценката на съответствието на националната норма преди изменението с нормата на европейското право да се извършва само ако съдът бъде сезиран с конкретен иск за обезщетение за вреди от тази разпоредба и само спрямо лицето, подало този иск?
  - 3) Ако отговорът на въпрос 2 е положителен, то допустимо ли е въпросната разпоредба да продължи да урежда обществените отношения в периода от приемането до изменението ѝ спрямо неограничен кръг лица, които не са сезирали съда с иск за обезщетение от нея, респ. преценката на съответствието на националната норма преди изменението с нормата на европейското право спрямо тези лица не е правена?“.

По допустимостта на преюдициалното запитване

- 23 В писменото си становище Върховният административен съд поддържа, първо, че преюдициалното запитване е недопустимо, тъй като, противно на изискванията по член 94, буква в) от Процедурния правилник на Съда, в това запитване не са изложени причините, поради които запитващата юрисдикция има въпроси относно тълкуването на някои разпоредби от правото на Съюза, както и установената от нея връзка между тези разпоредби и националното законодателство, приложимо в главното производство, като такава връзка при всички положения липсва.
- 24 В това отношение следва да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика в рамките на производството по член 267 ДФЕС, основано на ясно разделение на правомощията между националните юрисдикции и Съда, само националният съд е компетентен да установи и прецени фактите по спора в главното производство, както и да тълкува и прилага националното право. Също така само националният съд, който е сезиран с този спор и трябва да понесе отговорността за последващото му съдебно решаване, може да прецени — предвид особеностите на делото — както необходимостта, така и релевантността на въпросите, които поставя на Съда. Следователно, щом поставените въпроси се отнасят до тълкуването на правото на Съюза, Съдът по принцип е длъжен да се произнесе (решение от 17 май 2022 г., SPV Project 1503 и др., C-693/19 и C-831/19, EU:C:2022:395, т. 43 и цитираната съдебна практика).
- 25 В този смисъл Съдът може да не се произнесе по отправеното от национална юрисдикция преюдициално запитване само когато е очевидно, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора в главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или когато Съдът не разполага

- с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси (решение от 17 май 2022 г., SPV Project 1503 и др., С-693/19 и С-831/19, EU:C:2022:395, т. 44 и цитираната съдебна практика).
- 26 В случая от предоставените от запитващата юрисдикция данни, обобщени в точки 14—21 от настоящото решение, е видно, че тази юрисдикция е сезирана от IG с иск за обезщетение за вредите, които последният твърди, че е претърпял, тъй като Върховният административен съд като последна инстанция е оставил без разглеждане подадената от IG жалба за отмяна на разглежданата национална разпоредба.
- 27 Съгласно същите данни в подкрепа на тази жалба за отмяна IG е изтъкнал, че разглежданата национална разпоредба не е в съответствие с разпоредбите на Директива 2012/27, като впрочем това твърдение е възприето от тричленния състав на Върховния административен съд в решението му от 13 април 2018 г., с което той е уважил жалбата. Освен това според запитващата юрисдикция в подкрепа на иска си за обезщетение IG посочва, че като е постановил в съответствие с разпоредбите на българското процесуално право отпадане на предмета на оспорване вследствие на отмяната с последваща норма на разглежданата национална разпоредба, петчленният състав на Върховния административен съд е нарушил правото на Съюза, тъй като е накърнил прогласеното в член 47 от Хартата право на IG на ефективна съдебна защита. Според запитващата юрисдикция това нарушение на правото на Съюза е причинило вредата, която IG твърди, че е претърпял, и за която той търси обезщетение пред запитващата юрисдикция.
- 28 Тези данни позволяват да се разберат причините, поради които запитващата юрисдикция има въпроси относно тълкуването на правото на Съюза, и установената от нея връзка между това право, и в частност нормите на българското процесуално право, въз основа на които петчленният състав на Върховния административен съд е приел, че жалбата за отмяна на IG е станала безпредметна, което според IG му е причинило вреда.
- 29 От това следва, че преюдициалното запитване съответства на изискванията по член 94, буква в) от Процедурния правилник.
- 30 Второ, що се отнася до довода на Върховния административен съд, че преюдициалното запитване всъщност е недопустимо, тъй като с него се оспорва силата на пресъдено нещо на решението на този съд от 11 февруари 2020 г., достатъчно е да се отбележи, че спорът в главното производство се отнася до обезщетяването на вредите, които IG твърди, че е претърпял в резултат на това решение, което според IG нарушава правото на Съюза. Признаването на принципа за отговорността на държавата за нарушение на правото на Съюза с акт на съд, който се произнася като последна инстанция, само по себе си не води до поставяне под въпрос на принципа за силата на пресъдено нещо на такъв акт (решение от 30 септември 2003 г., Köbler, С-224/01, EU:C:2003:513, т. 39).
- 31 Ето защо преюдициалното запитване е допустимо.

По преюдициалните въпроси

По първия и втория въпрос

- 32 С първия и втория си въпрос, които следва да се разгледат заедно, запитващата юрисдикция иска по същество да се установи дали член 47 от Хартата, както и принципите на равностойност и ефективност трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат процесуално правило на държава членка, съгласно което — когато национална правна разпоредба, оспорена с жалба за отмяна по съдебен ред, тъй като противоречи на правото на Съюза, бъде отменена с последваща норма и поради това престане да поражда последици занаяпред — се приема, че е отпаднал предметът на оспорване и следователно липсва основание за произнасяне.
- 33 Съгласно постоянната практика на Съда, ако в правото на Съюза няма правила в съответната област, по силата на принципа на процесуалната автономия във вътрешния правен ред на всяка държава членка трябва да се установят процесуални правила за реда и условията за съдебна защита, които да гарантират зачитането на правата на правните субекти, като тези правила обаче не следва да са по-неблагоприятни от правилата, уреждащи сходни случаи, за които се прилага вътрешното право (принцип на равностойност), и не следва да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правото на Съюза (принцип на ефективност) (решение от 15 април 2021 г., *État belge* (Обстоятелства, настъпили след приемането на решението за прехвърляне), С-194/19, EU:C:2021:270, т. 42 и цитираната съдебна практика).
- 34 Както припомня генералният адвокат в точка 34 от заключението си, от практиката на Съда следва също, че сам по себе си принципът на ефективна съдебна защита, гарантиран с член 47 от Хартата, не изисква съществуването на самостоятелно правно средство за защита, което да има за основен предмет оспорване на съответствието на националните разпоредби с правните норми на Съюза, стига да съществуват един или няколко способа за правна защита, които дават възможност инцидентно да се осигури зачитането на правата, които правните субекти черпят от правото на Съюза (решения от 13 март 2007 г., *Unibet*, С-432/05, EU:C:2007:163, т. 47 и от 24 септември 2020 г., *YS* (Професионални пенсии на ръководен персонал), С-223/19, EU:C:2020:753, т. 96).
- 35 По-специално Съдът е постановил, че пълната ефективност на правото на Съюза и ефективната защита на правата, които частноправните субекти черпят от него, могат при необходимост да бъдат осигурени от принципа на отговорност на държавата за вреди, причинени на частноправните субекти вследствие на нарушения на правото на Съюза, за които носи отговорност държавата, като този принцип е присъщ на системата на Договорите, на които се основава Съюзът (решение от 19 декември 2019 г., *Deutsche Umwelthilfe*, С-752/18, EU:C:2019:1114, т. 54).
- 36 Първият и вторият въпрос на запитващата юрисдикция се отнасят до хипотезата, в която държава членка е избрала да предвиди във вътрешния си правен ред самостоятелно правно средство за защита, позволяващо да се оспори с жалба за отмяна национална разпоредба, в частност поради несъответствието ѝ с правото на Съюза, като същевременно е предвидила в случай на отмяна на тази разпоредба с последваща норма да се счита, че жалбата за отмяна е станала безпредметна, поради което вече няма основание за произнасяне по нея.

- 37 Ето защо, за да се отговори на тези въпроси, е необходимо да се прецени в светлината на съдебната практика, цитирана в точки 33—35 от настоящото решение, дали подобна национална процесуална уредба съответства на принципите на равностойност и ефективност.
- 38 На първо място, що се отнася до принципа на равностойност, национално процесуално правило като разглежданото в главното производство е в съответствие с този принцип, ако се прилага без разлика към всяка жалба за отмяна на национална разпоредба, независимо от основанията ѝ, а не само към жалбите, основани на твърдяното несъответствие на оспорваната разпоредба с правото на Съюза.
- 39 В случая, както отбелязва генералният адвокат в точки 52 и 53 от заключението си, от предоставените от запитващата юрисдикция данни е видно, че процесуалното правило, заради което Върховният административен съд е решил, че жалбата на IG е станала безпредметна, не е приложимо само по отношение на жалбите за отмяна на национална разпоредба на основания, свързани с правото на Съюза. Все пак запитващата юрисдикция следва да провери дали това наистина е така.
- 40 Освен ако при посочената проверка се установи друго, такова национално процесуално правило е в съответствие с принципа на равностойност.
- 41 На второ място, що се отнася до съответствието с принципа на ефективност на национално процесуално правило като разглежданото в главното производство, следва да се посочи, че действително отмяната на национална разпоредба с последваща норма няма същото правно действие като отмяната ѝ по съдебен ред.
- 42 Всъщност, докато отмяната на такава разпоредба с последваща норма поражда действие само за в бъдеще (*ex nunc*), поради което тя не поставя под въпрос настъпването на правните последици на отменената по този начин разпоредба за съществуващите положения, отмяната на национална разпоредба по съдебен ред има обратно действие (*ex tunc*) — по принцип от датата на нейното приемане, — така че породените от нея последици за съществуващи положения отпадат, считано от същата дата.
- 43 След това уточнение обаче следва да се отбележи също така, че не е изключено отмяната с последваща норма — в хода на производството — на национална разпоредба, оспорена от жалбоподателя по съдебен ред, да породи спрямо него — с оглед на специфичното му положение — същите правни последици като исканата от него отмяна по съдебен ред.
- 44 Такъв ще бъде по-специално случаят, ако с жалбата си за отмяна този жалбоподател цели единствено оспорваната разпоредба да не поражда занапред правни последици, които той счита за неблагоприятни, като евентуалните последици, вече породени от същата разпоредба, не го засягат.
- 45 Така в посочения в предходните две точки случай не може да се приеме, че принципът на ефективност не допуска национална правна уредба, която предвижда юрисдикцията, сезирана с жалба срещу отменената с последваща норма разпоредба, да реши, че липсва основание за произнасяне, тъй като тази жалба е станала безпредметна. Всъщност в този случай би било прекомерно да се изисква от компетентната национална юрисдикция да се

произнесе по съществуването на спора, при положение че поради отмяната с последваща норма на оспорваната разпоредба жалбоподателят вече е постигнал търсения с подаването на жалбата резултат.

- 46 Възможно е обаче също така с оспорването на национална разпоредба по съдебен ред жалбоподателят да цели да се премахнат и правните последици, които са породени от прилагането на тази разпоредба и които го увреждат. В подобна хипотеза сама по себе си отмяната с последваща норма на посочената разпоредба не би довела до отпадане на тези вече настъпили последици и прилагането в подобно положение на национална процесуална разпоредба, по силата на която се прекратява производството, тъй като е отпаднал предметът на оспорване, би могло да лиши жалбоподателя от ефективна съдебна защита.
- 47 Този извод не може да бъде поставен под въпрос само защото съгласно цитираната в точка 34 от настоящото решение съдебна практика съответната държава членка не е длъжна да предвиди във вътрешното си право самостоятелно правно средство за защита, позволяващо да се оспори съответствието на националните разпоредби с правните норми на Съюза, или защото това вътрешно право предвижда възможност за предявяване на иск за обезщетение за вредите, които се твърди, че са претърпени поради прилагането на противоречаща на правото на Съюза национална разпоредба.
- 48 В това отношение следва да се отбележи, че сред различните способности за правна защита, евентуално предвидени във вътрешното право, правните субекти трябва да изберат този, за който считат, че съответства в най-голяма степен на целите им, и в който ще вложат своите средства.
- 49 Ето защо не може да се изключи, че правен субект, който се счита за увреден от последиците от прилагането на национална разпоредба, която според него противоречи на директива, ще реши — с оглед на отпадането на тези последици — да подаде жалба за отмяна на посочената разпоредба, когато такъв способ за защита е предвиден в националното право, вместо да предяви иск за обезщетение срещу съответната държава членка.
- 50 Всъщност отмяната по съдебен ред на противоречащата на директива национална разпоредба би довела и до отстраняването с обратно действие на породените от тази разпоредба правни последици, което този правен субект вероятно ще предпочете пред евентуалното обезщетение от страна на съответната държава членка за вредите, претърпени заради тези правни последици.
- 51 Така от съображенията, изложени в точки 48 и 49 от настоящото решение, следва, че положението на правен субект, гражданин на държава членка, чието вътрешно право не предвижда самостоятелно правно средство за защита, което да има за основен предмет оспорване на съответствието на дадена национална разпоредба с правото на Съюза, не може да се сравнява с положението на правните субекти в друга държава членка, чието вътрешно процесуално право предвижда такова правно средство за защита, при което обаче може да се счита, че предметът на оспорване е отпаднал, в случай на отмяна на оспорената разпоредба с последваща норма.
- 52 В последната хипотеза, ако се приеме, че е отпаднал предметът на оспорване и че вече няма основание за произнасяне в случай на отмяна на оспорваната разпоредба с последваща норма, без съответният правен субект да има възможност да докаже, че въпреки тази

отмяна с последваща норма той продължава да има интерес от отмяната на посочената разпоредба по съдебен ред, то това може да направи прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени на този правен субект от правото на Съюза.

- 53 Възможността в подобна хипотеза посоченият правен субект да предяви срещу съответната държава членка иск за обезщетение за вредите, които счита, че е претърпял поради последиците от прилагането на оспорената разпоредба, и за тази цел сезираният съд да постанови (този път инцидентно), че въпросната разпоредба е несъвместима с правото на Съюза, няма да е достатъчна, за да гарантира правото на същия правен субект на ефективна съдебна защита, тъй като по изложените в точка 48 от настоящото решение причини не е изключено от това да произтекат процесуални пречки от гледна точка на разходите, продължителността и правилата за представителство, които могат да направят прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правото на Съюза (вж. по аналогия решение от 15 април 2008 г., Impact, C-268/06, EU:C:2008:223, т. 51).
- 54 Такава опасност a fortiori е налице, ако отмяната с последваща норма на оспорваната разпоредба и установяването на отпадането на предмета на оспорване настъпят в напреднал етап от съдебното производство, какъвто е настоящият случай, при който отпадането на предмета на оспорване е установено в касационното производство.
- 55 Ето защо, макар признатият в правото на Съюза принцип на ефективна съдебна защита да не може във всички случаи да е пречка да се счита, че е отпаднал предметът на жалба за отмяна на национална разпоредба, за която се твърди, че противоречи на правото на Съюза, защото оспорваната разпоредба е отменена с последваща норма, този принцип все пак не допуска прекратяването на производството на такова основание, без преди това страните да са имали възможност да изтъкнат евентуалния си интерес от продължаване на производството и следователно без такъв интерес да е бил взет предвид в решението.
- 56 По изложените съображения на първия и втория въпрос следва да се отговори, че принципът на ефективност, закрепен в член 47 от Хартата, трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска процесуално правило на държава членка, съгласно което — когато национална правна разпоредба, оспорена с жалба за отмяна по съдебен ред, тъй като противоречи на правото на Съюза, бъде отменена с последваща норма и поради това престане да поражда последици занаяпред — се приема, че е отпаднал предметът на оспорване и следователно липсва основание за произнасяне, без преди това страните да са имали възможност да изтъкнат евентуалния си интерес от продължаване на производството и без такъв интерес да е бил взет предвид.

По третия въпрос

- 57 Предвид отговора на първия и втория въпрос не следва да се отговори на третия въпрос.

По съдебните разноски

- 58 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (пети състав) реши:

Принципът на ефективност, закрепен в член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска процесуално правило на държава членка, съгласно което — когато национална правна разпоредба, оспорена с жалба за отмяна по съдебен ред, тъй като противоречи на правото на Съюза, бъде отменена с последваща норма и поради това престане да поражда последици занаяпред — се приема, че е отпаднал предметът на оспорване и следователно липсва основание за произнасяне, без преди това страните да са имали възможност да изтъкнат евентуалния си интерес от продължаване на производството и без такъв интерес да е бил взет предвид.

Подписи